परमाणुपरिमाणस्य वैशेषिकसिद्धां संज्ञामाह "नित्यं परिमण्डलम्" कणा०सू० परिमण्डलमेव परिमाण्डल्यम् (स्वार्थे ष्यञ्) उप०वृ० ।

"परिमितिव्यवहारासाधारणं कारणं परिमाणमित्यर्थः" सि०मुक्ता० "अणु दीर्घं महद्ध्रस्वमिति तद्भेद ईरितः । अनित्ये तदनित्यं स्यान्नित्ये नित्यमुदाहृतम् । संख्यातः परिमाणाच्च प्रचयादपि जायते । अनित्यं द्व्यणुकादौ तु संख्याजन्यमुदाहृतम् । परिमाणं घटादौ तु परिमाणजमुच्यते । प्रचयः शिथिलाख्यो यः संयोगस्तेन जन्यते" भाषा० "तच्चतुर्विधम् अणु महद् दीर्घं ह्रस्वञ्च । तत्परिमाणम् । नित्यमित्यत्र परिमाणमित्यनुषज्यते । जायत इत्यत्रापि परिमाणमित्यनुवर्त्तते । अनित्यमिति पूर्वेणान्वितम् । तथा चानित्यं परिमाणं सङ्ख्याजन्यं परिमाणजन्यं प्रचयजन्यं चेत्यर्थः । तत्र सङ्ख्याजन्यमुदाहरति । द्व्यणुकादाविति । द्व्यणुकस्य त्रसरेणोश्च परिमाणं प्रति परमाणुपरिमाणं द्व्यणुकादिपरिमाणं वा न कारणम् परिमाणस्य स्वसमानजातीयोत्कृष्टपरिमाणजनकत्वात् । द्व्यणुकादिपरिमाणन्तु परमाणुत्वापेक्षया नोत्कृष्टम् । त्रसरेणुपरिमाणन्तु न सजातीयम् । अतः परमाणौ द्वित्वसङ्ख्या द्व्यणुकपरिमाणस्य द्व्यणुके, त्रित्वसङ्ख्या च त्रसरेणुपरिमाणस्यासमवायिकारणमित्यर्थः । परिमाणजन्यमुदाहरति । परिमाणं घटादाविति । परिमाणजं कपालादिपरिमाणजन्यम् । प्रचयजन्यमुदाहर्तुं प्रचयं निर्वक्ति प्रचय इति" सि०मुक्ता० "परिमाणं तूलकादौ नाशस्त्वाश्रवनाशतः" भाषा० "नाश इति अर्थात् परिमाणस्य । न चावयवनाशः कथं परिमाणनाशकः सत्यप्यवयविनि त्रिचतुरपरमाणुविश्लेषे तदुपचये चावयविनः प्रत्यभिज्ञानेऽपि परिमाणान्तरस्य प्रत्यक्षसिद्धत्वादिति वाच्यम् परमाणुविश्लेषे द्व्यणुकस्य नाशोऽवश्यमभ्युपेयस्तन्नाशे च त्रसरेणुनाशः एवं क्रमेण महावयविनो नाशस्यावकाशत्वात् सति च नाशकेऽनभ्युपगममात्रेण नाशस्यापवदितुमशक्यत्वात् । शरीरादावयवापचयेऽसमवायिकारणनाशस्यावश्यकत्वादवयविनाश आवश्यकः । न च पटाविनाशेऽपि तन्त्वन्तरसंयोगात् परिमाणाधिक्यं स्यादिति वाच्यम् तत्रापि वैमाद्यमिष्टातेन समवायिकारणतन्तुसंयोगनाशात् पटनाशस्यावश्यकत्वात् । किञ्च तन्त्वन्तरस्य तत्पटावयवत्वे पूर्वं तत्पट एव न स्यात् तत्तन्तुरूपकारणाभावात् तत्तन्तोरवयवत्वाभावे च न तेन परिमाणाधिक्यं संयुक्तद्रव्यान्तरवत् । तस्मात् तत्र तन्त्वन्तरसंयोगे सति पूर्वपटनाशस्ततः पटान्तरोत्पत्तिरित्यवश्यं स्वीकार्य्यम् । अवयविनः प्रत्यभिज्ञानन्तु सामान्येन दीपकलिकादिवत् । न च पूर्वतन्तव एव तन्त्वन्तरसहकारात् पूर्वपटे सत्येव पटान्तरमारभन्तामिति वाच्यम् मूर्त्तयोः समानदेशताविरोधात् । एकदा नानाद्रव्यस्य तवानुपलम्भबाधितत्वाच्च पूर्वद्रव्यस्य प्रतिबन्धकस्य विनाशे द्रव्यन्तरोत्पत्तिरित्यवश्यमभ्युपेयत्वात्" सि०मुक्ता० ।

वेदान्तिमते अणुमहदित्येव परिमाणद्वैविध्यम् । तच्च आरम्भवादशब्दे दर्शितम् । एवं सांख्यमतेऽपि परिमाणद्वैविध्यम् । "न परिमाणचातुर्विध्यं द्वाभ्यां तद्योगात्" सा०सू० ।

परिमार्जन न० परि+मृज-भावे ल्युट् वृद्धिः । १जलगोमयादिना भूम्यादेः शोधने मधुमस्तकरूपे २भक्ष्यद्रव्यभेदे च "मधुतैलघृतैर्मध्ये वेष्टिताः समिताश्चये । मधुमस्तकमुद्दिष्टं तस्याख्या परिमार्जनम्" शब्दच० ।

परिमित त्रि० परि+मा-क्त । १कृतपरिमाणे २यथार्हपरिमाणे च त्रिका० ।

परिमिति स्त्री परि+मा-क्तिन् । परिमाणे भाषापरिच्छेदः

परिमुख अव्य०मुखस्य वर्जनम् अव्ययी० पूर्वनि० । समुखवर्जने "परिमुखञ्च" पा० तत्र वर्त्तते ठक् । पारिमुखिक सेवके परिमुखं भवम् "अव्ययीभावाच्च" पा०परिमुखादिभ्य एवेष्यते इत्युक्तेः ञ्य । पारिमुख्य तत्र भवे त्रि० ।

परिमुखादि ञ्यप्रत्ययनिमित्ते शब्दगणे स च गणः "परिमुख परिहनु पर्य्योष्ट पर्य्युलूखल परिसीर उपसीर उपाहूण उपकलाप अनुपथ अनुपद अनुगङ्ग अनुतिल अनुशीत अनुसाय अनुसीर अनुमाष अनुयव अनुयूप अनुवंश प्रतिशाख" ।

परिमोक्ष पु० परितो मोक्षः । १सम्यग्मुक्तौ २निर्वाणमोक्षे भाग० २।६१० श्लोके श्रीधरः । २मोचने च

परिमोषिन् त्रि० परि+मुष-ताच्छील्ये इनि । परिमोषणशीले चौरे स्त्रियां ङीप् ।

परियज्ञ पु० परित उभयतो विहितो यज्ञोऽस्य । उभयतो विहितयज्ञे बृहस्पतिसवादौ कात्या० १४।१९। संग्र०

परि(री)पोग पु०परि+युज-भावे घञ् वा दीर्घः । परितोयोगे

परिरथ्या स्त्री परितो रथ्या । चतुष्पथादौ [लिङ्गने ।

परि(री)रम्भ पु० परि+रभ-घञ् मुम् च वा दीर्घः । आ-